

MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATIDA TO‘QIMACHILIK SANOATINI RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Ergashev Sanjar Muhammadi o‘g‘li

Termiz davlat universiteti

Geografiya (o‘rganish obyekti bo‘yicha) magistranti

<http://mail.ru/sanjar.ergashev.98@bk.ru>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O‘zbekiston respublikasida mustaqillik yillarida to‘qimachilik sanoatini rivojlantirish bo‘yicha amalga oshirilgan islohotlar, shuningdek, Surxondaryo viloyatida to‘qimachilik sanoatini rivojlantirish masalalari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: *hududiy tashkil etish, ixtisoslashuv diversifikatsiya, modernizatsiya ishlab chiqarish klasteri, sanoatning tarmoqlar va hududiy tarkibi.*

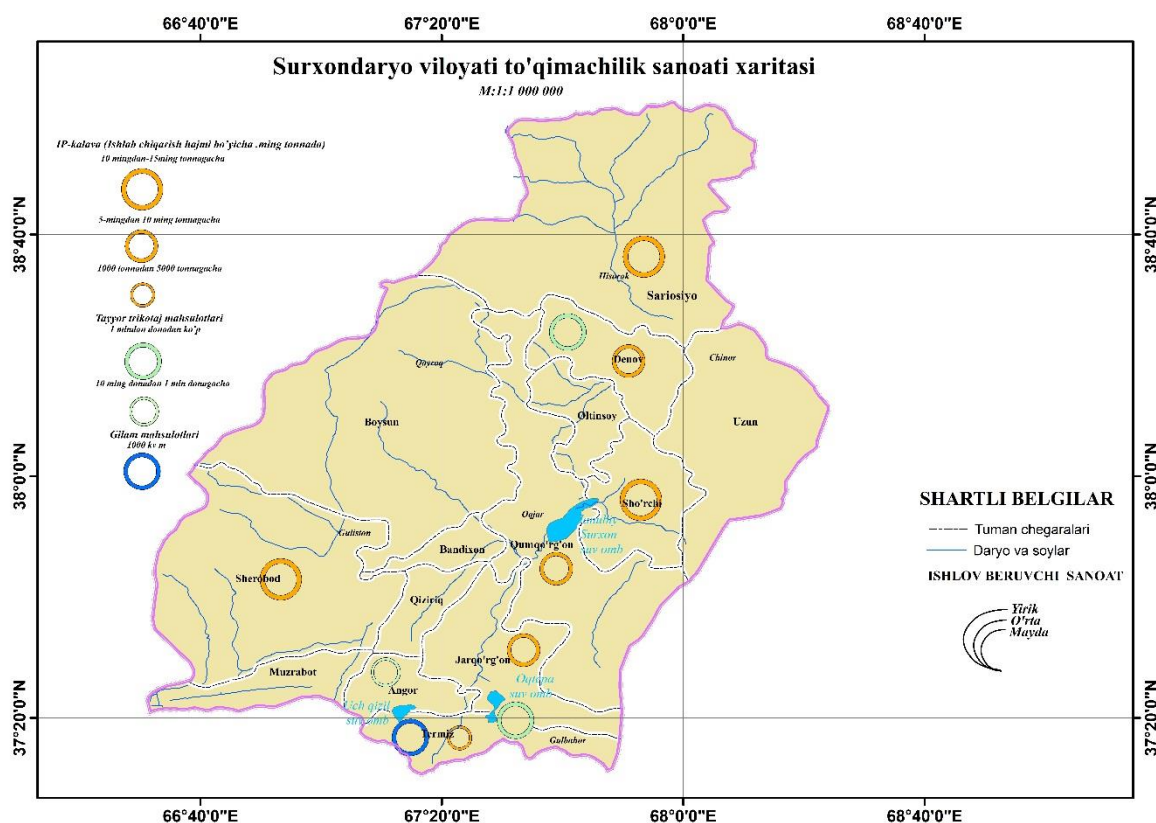
Respublikamiz sanoat tarmoqlarini jadal sur‘atda barqaror rivojlantirish, ko‘p jihatdan hududlarning mavjud mahalliy xom-ashyo hamda demografik omillardan samarali foydalanish hisobiga amalga oshirilishi amalga oshirilayotgan bozor iqtisodiyoti islohotlarining ustuvor vazifalardan biridir.

Respublikamiz yengil sanoat tarmoqlari tarkibida to‘qimachilik sanoati eng istiqbolli tarmoqlaridan biri bo‘lib, ushbu tarmoqni rivojlantirish uchun qulay tabiiy, iqtisodiy-ijtimoiy omillar mavjud. Shuni alohida qayd etish lozimki ushbu sanoatning rivojlanish geografiyasini mahalliy xom-ashyo, yetarli mehnat resurslari shuningdek fan-texnika taraqqiyoti hamda iste‘mol kabi omillari belgilab beradi.

To‘qimachilik sanoati sanoatning paxta tozalash, kimyo, mashinasozlik sanoati tarmoqlari bilan texnologik jihatdan chambarchas bog‘liqdir. Shu bilan birgalikda mazkur sanoat tarmog‘i mahsulotning iste‘mol qilish “zichligi” va aylanma xarakati ham yuqoridir. Ayniqsa aholi iste‘moli uchun yil davomida kiyim-kechak

mahsulotlarini ishlab chiqarishda to'qimachilik sanoati tikuvchilik va trikotaj sanoati korxonalarining joylashishiga ham hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi.

Mustaqillik yillarigacha aniqrog'i sobiq Ittifoq davrida respublikamizning Toshkent, Andijon, Nukus, Buxoro kabi shaharlarida to'qimachilik kombinatlari va filiallari qurib ishga tushirilgan edi. Biroq ushbu tarmoqda jami yetishtirilgan paxta tolasining bor yo'g'i 9 foizi qayta ishlanib, qolgan qismi esa respublika hududidan chetga chiqarilar edi.

Surxondaryo viloyati to'qimachilik sanoati xaritasi

Respublikamizning turli mintaqalarida zamonaviy texnologiyalarga asoslangan paxta tolasini qayta ishlovchi to'qimachilik sanoatida qo'shma korxonalar qurib ishga tushirildi. Bunday qo'shma korxonalar respublikamizning Bo'ston, Gurlan, Bog'ot, Urganch, Jomboy, Jarqo'rg'on, Shahrisabz, Olot, Qorako'l, Kosonsoy, Pop, Namangan va boshqa shaharlarda qurib ishga tushirildi.

2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasining "Milliy iqtisodiyotni jadal rivojlantirish va yuqori o'sish sur'atlarini

ta'minlash deb nomlangan III-bobida to'qimachilik sanoati mahsulotlari ishlab chiqarish hajmini 2 baravarga ko'paytirish" nazarda tutilgan. Shuningdek, ushbu bobda "Respublika hududlari va xorijiy mamlakatlar biznes vakillari o'rtasida tashqi iktisodiy aloqalarni o'rnatish, jumladan Sirdaryo viloyatining Xitoy Xalq Respublikasi, Surxondaryo viloyatining Rossiya Federatsiyasi hamda Jizzax viloyatining Hindiston biznes doiralari bilan investitsiya va tashqi savdo aloqalarini rivojlantirish. Surxondaryo viloyatida "Investorlarga ko'mak markazi", Navoiy viloyatida Navoiy kon-metallurgiya kombinati tomonidan "Biznesga ko'maklashish markazi" va Toshkent shahrida "Ilg'or loyihalar va injiniring markazi" va har bir tumanda "Innovatsiya va texnologiya markazlari" tashkil kilib, tadbirkorlarga amaliy yordam ko'rsatish. Toshkent shahrida har yili "Toshkent xalqaro investitsiya forumi"ni o'tkazib borish" kabi vazifalar belilab berilgan[1-13b].

So'nggi yillarda respublikamizda paxta hosilini yetishtirish va uni texnologik jihatdan chuqur qayta ishlashni tashkil etish bo'yicha O'zbekiston respublikasi prezidentining hamda O'zbekiston respublikasi Vazirlar Mahkamasining bir qator farmon va qarorlari qabul qilindi.

Ayniqsa O'zbekiston respublikasi prezidentining 14.12.2017 yildagi "To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risidagi" PF -5285 sonli farmoni, va O'zbekiston respublikasi prezidentining 16.11.2021 yildagi "Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-14-son farmoni sohani rivojlantirishda muhim qadam bo'lib xizmat qilmoqda.

«O'zto'qimachilik sanoat» uyushmasi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 dekabrda «To'qimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni bilan tashkil etilgan.

"O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 7 dekabrda O'zbekiston qishloq xo'jaligi xodimlariga tabrigida bu borada erishilgan yutuqlar sarhisob qilindi va "...biz keyingi yildan boshlab paxta yetishtirishni to'liq 100 foiz klaster usuliga o'tkazishga qaror qildik. Shu bilan birga, g'allachilik, meva-sabzivotchilik,

parrandachilik, chorvachilik, baliqchilik va pillachilik klasterlarini tashkil qilish ishlarini izchil davom ettiramiz”, degan soʻzlari bilan tegishli yoʻnalishlar rahbar va mutaxassislariga qator vazifalar yuklatildi”[2-5 b].

«Oʻztoʻqimachilik sanoat» uyushmasi Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 14 dekabrda «Toʻqimachilik va tikuv-trikotaj sanoatini jadal rivojlantirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida»gi farmoni bilan tashkil etilgan.

2021-yilda uyushma tarkibida 1,989 ta korxonalar, 122ta paxta toʻqimachilik klasterlari, 4ta taʼlim muassasalari faoliyat koʻrsatgan. Shuningdek, mazkur yilda 3,9 mlrd dollarlik xorijiy sarmoya kiritilgan. Bundan tashqari uyushma korxonalaridan 1,005ming tonna paxta tolasi qayta ishlanib, 862 ming tonna ip kalava, 716mln kv.m.paxta gazlamasi, 204 ming tonna trikotaj matosi, 2 mlrd dona tikuv trikotaj mahsulotlari, 458 mln juft paypoq mahsulotlari ishlab chiqarilgan.

“Klaster nazariyasining zamonaviy talqini XX asrning 80-yillarida toʻlaqonli shakllandi. M. Porter yirik raqobatbardosh kompaniyalar maʼlum hududlarda konsentratsiyalashuvga moyilligini empirik jihatdan isbotlagan. Raqobatbardosh kompaniya oʻz atrofidagi xoʻjalik subʼektlariga qoniqarli taʼsir koʻrsatishi, oʻz navbatida oʻzaro bogʻliq barcha hamkorlarning raqobatbardoshligini oshiruvchi muqobil muhit yaratishini bayon etgan. Uning fikricha “Klaster bu hududiy (geografik) jihatdan bir-biriga qoʻshni, oʻzaro bogʻlangan, maʼlum sohada faoliyat koʻrsatuvchi, umumiy maqsad yoʻlida bir-birini toʻldiruvchi kompaniya va u bilan bogʻliq tashkilotlar guruhidir”. Raqobatbardosh kompaniya milliy iqtisodiyot sohasi raqobatbardoshligini shakllantiradi, raqobatbardosh soha esa oʻz navbatida dunyo bozorida mamlakat raqobatbardoshligini taʼminlaydi va saqlab turadi”[2-1 b].

Surxondaryo viloyati respublikamizning asosiy qishloq xoʻjaligi mintaqasi hisoblanib bu yerda boy mahalliy xom-ashyo resurslari asosida paxtachilik sohasi bilan bogʻliq paxta tozalash sanoati rivojlantirilgan. Viloyatda paxta yetishtirish asosan Surxon-Sherobod vodiysining sugʻorma dehqonchilikka ixtisoslashgan tumanlarida olib boriladi. Paxtachilik viloyat dehqonchiligining asosiy tarmogʻi hisoblanadi. Paxta

yalpi hosilining asosiy qismini viloyatning Sherobod vodiysida joylashgan Muzrabot, Sherobod, Qiziriq tumanlari beradi. Mazkur tumanlarga viloyatda yetishtirilayotgan paxta yalpi hosilining 40 foizi to‘g‘ri keladi. Viloyatning Surxon vodiysida joylashgan Denov va Jarqo‘rg‘on tumanlari ham paxta yetishtirishda alohida ajralib turadi. Ushbu tumanlarga paxta yalpi hosilining 21 foizi to‘g‘ri keladi.

Mustaqillik yillarida viloyatda ishlab chiqarilayotgan paxta tolasi negizida to‘qimachilik sanoatida zamonaviy qo‘shma korxonalar qurib ishga tushirildi. Jumladan 1986 yilda Buxoro to‘qimachilik kombinati filiali sifatida ish boshlagan Jarqo‘rg‘on to‘qimachilik korxonasi negizida mustaqillik yillarida O‘zbekiston -Buyuk Britaniya ishbilarmonlari bilan hamkorlikda “Surxonteks” qo‘shma korxonasi qurib ishga tushirildi. Korxonada Yevropaning rivojlangan mamlakatlarida ishlab chiqarilgan zamonaviy o‘quv dastgohlari bilan jihozlandi. Bu yerda asosan paxta tolasini qayta ishlash asosida ip kalava, ip-gazlama mahsulotlari ishlab chiqarilmoqda. Viloyat ichki iste‘mol bozorida gazlama mahsulotlarga bo‘lgan ehtiyojining 35 foizi korxonada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar hissasiga to‘g‘ri keladi, shu bilan birgalikda korxonada ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar jahonning Turkiya, Rossiya, Xitoy, Polsha, Belgiya, Germaniya kabi davlatlariga eksport qilinmoqda.

1-jadval

Surxondaryo viloyatida tashkil etilgan paxta-to‘qimachilik ishlab chiqarish klasterlari

t/r	Paxta - to‘qimachilik ishlab chiqarish klasterlari	Joylashgan tuman nomi	Paxta ekiladigan maydoni, gektar
1	“Angor Surxon g‘ururi”MChJ	Angor	6700,0
2	“Surxondaryo Agroxizmat”MChJ	Bandixon, Qiziriq, Sherobod	16874,0
3	“ Termiz Jayxun Cluster” MChJ	Bandixon, Jarqo‘rg‘on, Qumqo‘rg‘on	15594,0
4	“Surxon Sifat Tekstil”MChJ	Denov	10288,0
5	“Shoshmaxkashshob”MChJ	Oltinsoy,Uzun,Sariosiyo	8372,0
6	“Indenim Cluster”MChJ	Termiz	2216,0
	Jami		60044,0

Manba: <https://uzts.uz/paxta-toqimachilik-klasterlari> [4].

Yuqorida keltirilgan jadval ma'lumotlaridan ma'lumki, viloyatda tashkil etilgan paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlari 6 tani tashkil etib, ularning tasarrufida 60044,0 gektardan ortiq paxta ekiladigan maydonlar mavjud. Viloyat paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlarining eng yiriklari "Surxondaryo Agroxizmat" MChJ, "Termiz Jayxun Cluster" MChJ lari bo'lib, ularga jami paxta ekiladigan maydonlarning 54 foizi to'g'ri keladi.

2020-yilda Surxondaryo viloyatida 5 ta paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlari faoliyat yuritib, ushbu xo'jalik subektlari tomonidan 116 332tonna paxta xom ashyosi tayyorlanib, 39728 tonna paxta tolasi, 20 134 tonna ip kalava ishlab chiqarilgan.

Viloyat hududida to'qimachilik sanoatini rivojlantirishda yetarli resurslar bo'lsada, lekin ulardan maksimal samarali foydalanish darajasi ancha emas. Buning uchun quyidagi xulosalarni chiqarish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz.

Bular quyidagilar.

- Viloyatning ayni vaqtda ishlab turgan to'qimachilik korxonalarida ishlab chiqarishni kombinatlashuv siklini yo'lga qo'yish orqali tayyor to'qimachilik mahsulotlarini ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish;

- Viloyat to'qimachilik sanoati korxonalarining hududiy tarkibini takomillashtirish; Bu borada Muzrabot, Qiziriq, Angor, Termiz tumanlarida qo'shimcha zamonaviy to'qimachilik sanoati korxonalarini qurib ishga tushirish;

- Viloyatda tashkil etishda paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlarini yaxlit (kompakt) holda hududiy joylashtirishga e'tiborni qaratish lozim. Bu yerda xom-ashyo, yoqilg'i, energiya, transport omillaridan samarali foydalanishga erishiladi;

- Mintaqada tashkil etilgan paxta-to'qimachilik ishlab chiqarish klasterlarini ip-gazlama, trikotaj, paypoq va boshqa tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishga ixtisoslashtirish;

- Viloyat to'qimachilik sanoati negizida iste'mol omili ehtiyojidan kelib chiqib yetarli mehnat resurslari mavjud. Qishloq tuman markazlarida tikuvchilik, trikotaj

sanoati korxonalarini qurib ishga tushirish orqali mintaqada iqtisodiy-ijtimoiy muammolarni hal etish;

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, viloyatda to'qimachilik sanoatini rivojlantirish orqali ichki iste'mol bozorini sifatli mahsulotlar bilan ta'minlash yangi ish o'rinlarini yaratish, asosida aholi bandligini ta'minlash pirovardida aholining turmush farovonligini oshirib borish bugungi kundagi eng muhim ustuvor vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR

- 1) O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son Farmoniga 1-ilova
2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.51 b.
- 2) Rahimov F.X,Usmonov B.Sh, Qushiev H,H.Klaster nazariyasi va unga amaliy yondoshuvlar.<https://mineconomy.uz/uploads> 7 b.
- 3) Surxanstat.uz-sayti.
- 4) <https://uzts.uz/pahta-toqimachilik-klasterlari>